

Károly Gadányi, The Evolution of Vocabulary in literary Slovenian,

Melbourne Academia Press, Melbourne 1996, 322 str.

Marija Jež

Károly Gadányi, avtor angleško pisane knjige o razvoju slovenskega knjižnega besedja, je jezikoslovec slavist, ki se med drugim intenzivno študijsko ukvarja tudi s slovenistiko. V svojem najnovejšem delu se posveča vprašanju oblikovanja slovenskega knjižnega besedja v času narodnostnega, kulturnega in političnega preporeda v 19. stoletju, zlasti pa še v obdobju od 1830. do 1895. leta.

Jezik opazuje kot rezultat intra-, inter- in ekstralingvističnih faktorjev, zato najprej podaja sliko zgodovinskih, družbenih in političnih razmer v nekdanji avstrijski monarhiji pred letom 1848 in po njem z vidika slovanskih narodov, ki jih je združevala. Zanimajo ga jezikovni stiki med Slovani v tej večnarodni državi, zato je delo primerjalno naravnano. Pisec se zaveda obsežnosti v naslovu nakazane problematike, še posebej zaradi težnje, prikazati jo v razmerju do drugih slovanskih jezikov v avstrijski oz. avstro-ogrski državni skupnosti; zaradi tega že v uvodu poudari delno omejenost na zgolj shematični prikaz dogajanja, v nadaljevanju pa se osredinja predvsem na vprašanja strokovnega izrazja z družbenopolitičnega področja.

Knjiga je razdeljena na pet poglavij z dvema dodatkoma. – Prvo poglavje je namenjeno predstavitvi med slovanskih jezikovnih stikov ter zgodovini slovanskih knjižnih jezikov v okviru avstrijske države: dotakne se pojavov dvojezičnosti na mejnih področjih, natančneje pa nakaže smeri jezikovnih povezav pri prevzemanju novega besedja, s tem ko izpostavi položaj dajalnih in prevzemalnih jezikov. Pri tem uporablja protistavno metodo na nivoju besed za slovenščino, češčino, slovaščino, gornjo lužiščino, srbščino ter hrvaščino in galicijsko ukrajinščino. Zanimivo ugotavlja razmerje med slavizmi in neslavizmi ter časovno, prostorsko in pomensko zamejenost prevzemanja prvih in drugih. Podobno opozarja na izrazijsko neuskladenost med jezikoslovcami glede pojmovanja *kulturnega jezika, kulturnega dialekta, interdialekta, pisnega in govornega jezika* itd. – V drugem poglavju avtor predstavlja razvoj slovenskega jezika od Brižinskih spomenikov do 19. stoletja z najpomembnejšimi jezikovnimi pojavi, jezikoslovcami ter njihovimi deli. – Tretje poglavje obravnava slovarski sestav slovenskega knjižnega jezika v 19. in 20. stoletju s posebnim ozirom na oblikovanje družbenopolitičnega izrazja v primerjavi z drugimi slovanskimi jeziki. Navaja bogato slovarsko gradivo iz različnih virov in ugotavlja jezikovno prevzemanje v različnih smereh: slovensko-hrvaških, slovensko-srbskih, slovensko-čeških, slovensko-madžarskih. V primerjavi z drugimi jeziki se pokaže, da je slovenščina zelo odprta za sprejemanje tujega besedja in da purizem na Slovenskem nima tako

odločujoče vloge, kot npr. pri Hrvatih ali Srbih. Za prvo stopnjo oblikovanja strokovnega izrazja ugotavlja nekritično prevzemanje in s tem nastanek močne sopomenskosti in večpomenskosti, kar oboje predstavlja splošno značilnost začetnega obdobja v nastajanju izrazijskega sestava. Tako stanje pa je v bistvu že zametek novih prizadevanj, to je urejanja izrazja v smislu enopomenskosti. – V četrtem in petem poglavju prikazuje prilagajanje prevzetega izrazja značilnostim slovenskega jezikovnega sestava in besedotvorne posebnosti tega obdobja (ob predpinskih in pripinskih tvorbah). – Prvi dodatek je obsežen seznam uporabljene literature in virov (vsega 972 enot), drugi pa slovarki prikaz 839 osnovnih besed (z 2376 izpeljankami oz. enotami besedne družine). Navaja jih v preglednici z naslednjimi postavkami: Zaporedno število, Prevzeta beseda, Slovanski besedni vzorec, Utrditev v rabi, Etimološki komentar. Npr.:

62.	Čitanka (Lesebuch)	(češ.) čitanka Šaf. sl. (81) (pol. czytanka)	M-U (248) Jan. Cig. I Pl. I (106)	Pl. I (106)
-----	-----------------------	--	---	-------------

Delo je nedvomno zelo zanimivo, saj podaja posebnosti slovenskega jezikovnega razvoja v primerjavi s sorodnim razvojem drugih slovanskih jezikov; nova je metoda prikaza besednih povezav in razmerij med dajalnim in prevzemalnim jezikom. Razvoj slovenskega besedja je obravnavan v širokem kontekstu drugih slovanskih jezikov, kar je za tovrstne raziskave gotovo koristno. Ob branju pa se hkrati razkriva dejstvo, da je mogoče probleme jezikovnega prevzemanja opazovati tudi z drugačnih stališč, s kakršnih smo jih navajeni opazovati slovenski slovenisti, in da je pri tem mogoče priti tudi do drugačnih rezultatov. V dobro znanstvene resnice bi bilo, da bi osnovne študije s tega področja opravili domači strokovnjaki, ki gradivo najbolje poznajo in jim je tudi najlažje dostopno. Dokler to delo ni v celoti opravljeno, pa je nujno treba pristajati na relativnostno vrednotenje različnih rešitev. Tega se zaveda tudi pisec, zato poudarja odprtost svoje študije za drugačne interpretacije in izpopolnjevanje v različnih smereh.

Tako je obsežna študija K. Gadányija pravzaprav velika vzpodbuda domačim slovenistom, saj je neke vrste ogledalo, ki kaže, kaj je na tem področju še treba narediti. Če bi se avtor odločil za drugo izdajo, bi bile zelo dobrodošle skrbnejše korekture, ki bi odpravile kar nekaj motečih spodrseljajev. Sicer je delo odlično zasnovano in predstavlja pomemben napredek v slovanskih primerjalnih študijah.